ТАЊА КРАГУЈЕВИЋ

ЗЛАТНА ГРЕДА ИЛИ УВОД У ПОЕЗИЈУ
(II део)

Магична места почетка

Читајући и потоње време, а сећајући се овог, посвећеног, пишући о пејзажима, животним сапутницима, случајним знанцима, писцима, о другима у себи, и о себи другом, другачијем од онога каквим га чини свакодневност и уходан начин опхођења, чак и према драгим и блиским људима, са поривом само/откривања, Раичковић се у својим записима и есејима враћа осветљењу првих сазнања, онога што би рекао и мислио онај други у њему, исписујући тако и надаље тајни живот двојника, за кога му се чини да је ближи ономе што велики шведски песник Транстремер у својим размишљањима о осами, или о путовањима и сусретима с људима на свим меридијанима, именује као „велико непознато, које сам ја", које је у исто време „део тајне важније од мене самога", а којој се, чини се увек, обраћа и песник Стеван Раичковић.

Током целог стваралачког века Раичковић је чувао „опнасто", заштићено биће лирског слова, које је рођено у њему, у рано доба, а које је оживљено у *Златној греди*. И онај унутрашњи трепет речи, који ће из лирске реченице прећи у његову поезију, трепет је који припада осећању да се песничка реч и сама поезија „крећу по теренима који јој припадају, којима она једино припада. А то су неиспитани предели по којима још нико није прошао" (*Један могући живот*). Пишући и о другим песницима, преводећи стихове великана светске поезије, Раичковић је, захваљујући управо том магијском дејству тајне, у којој је тражио „иглену реч од злата", понирао у непознато, као аутентични лиричар, који зна да је поезија ризница у којој светлуцају „речи свих оних ковина и минерала

који нису скривени у (ипак) ограниченим дубинама земље на којој се вртимо, већ у понорима људске маште, који немају дна". Тај понор исцртава имагинарни круг, којим се путује даље и дубље, а последње, златне речи нема. У путовањима кроз простор и време тајна постаје водиља, мала унутарња светиљка која аутопоетички расветљава важна упоришта Раичковићевог стварања, у којима није тешко открити споне првог и потоњег подстицајног мотива, суштине поимања онога што даје смисао животу – стварања. Тим пре што су везе између сенћанског „духа откривања" и аутопоетичког тумачења свих даљих „унутарњих" сазнања управо књигом *Злаћна греда* успоставиле видљив лук од ове „фасцикле успомена" до *Малих проза*, последње књиге коју је Раичковић приредио и предао Српској књижевној задрузи, непосредно пред смрт, 6. маја 2007. године.

И у својим другим записима везаним за Сенту, који нису заступљени у књизи *Злаћна греда*, али су више пута поновљени у другим есејистичким и аутобиографским текстовима Стевана Раичковића, песник помиње нека од знаменитих места српске културне историје у овом граду, придајући им значај драгоцених минерала који воде и хране духовно биће. У запису „Пред нашом читаоницом" (*Мале прозе*), у оживљавању успомена на Српску читаоницу у Сенти, ту негдашњу чуварку најстаријих трагова културе овог града (чије деловање су, подстичући националну свест и културу, обележили у својој младости и великани попут Стевана Брановачког, Јована Ђорђевића и Јоце Вујића), тек у неколико реченица он дописује некадашњу дечачку јурњаву кроз „велике имагинарне послове" детињства, и игре пред овом зградом, чији значај тада није могао рашчитати ни знати. Довољно је било ново сазнање – да је у њој била похрањена једна „реликвија", књига *Лимунација на селу* Стевана Сремца, са посветом Читаоници, самога аутора, „нашег највећег Сенћанина", да ово откриће (забележено 2000. године) задивљен и поносан, Раичковић назове алем-податком, и стога што је то „био овога пута и прави духовни подстицај... оријентир... да бих се машио свог расушеног пера... и сабрао... да докучим (макар) још једну успомену из моје магловите Сенте..." Овај примерак књиге, са Сремчевим потписом, још увек се чува, са видним датумом даровања – 17. јули 1896. Као и књига *Велики жупан Часлав*, са посветом исписаном учитељу Тодору Брановачком (1834–1919), омиљеном педагогу и заљубљенику у грнчарство, народне изреке и пословице, које је калиграфски исписивао на својим крчазима, на српском и мађарском језику – са датумом 27. децембра 1903. Обе ове раритетне књиге могле су се видети и на изложби у Сенти, 1980, уприличеној поводом 125 година од Сремчевог рођења.

И када пише о својим сусретима са „живим песницима", Раичковић ће забележити ту упадљиву црту – „неподударност између оних имагинарних слика које сам о њиховом лику носио у себи и оних реалних на које сам наилазио при нашим првим сусретима" (монографија Стеван Раичковић, „Песници уживо"). Алем-камен његовог писања био је управо у слободи одвајања од опште знаног, и посвећеност дубини сопствених спознаја, које чине најхрањивије споне између стваралачке тајне – у себи, и другима. Поезија је, забележиће Раичковић у књизи *У друштву песника* (БИГЗ, Београд 2000), „превођење немуштог говора на матерњи језик". Стога је, резимирајући, на крају ове књиге, свој однос према песницима, које је сретао, са којима је пријатељевао, путовао, радио (Тодор Манојловић, преводилац М. М. Пешић, Десанка, Давичо, Слободан Марковић, Десимир Благојевић, Миљковић, Попа, Павловић, Борислав Радовић), а пре свега са онима које је „откривао", и којима се у мислима враћао, своја унутарња шапутања њихових стихова, Раичковић свео у тек неколико речи: „Био сам 'одани саучесник'."

Ван тог ауторског знака, и суделовања, чини се да Раичковићева реч и не постоји. И када се и данас прочита његов мали запис „На почетку беше... Кирјаковић...", намах бива јасно зашто му је у овој књизи припало уводно место. Јер, на почетку, одиста, беше један песник – Кирјаковић – кога Раичковић, у својим сећањима, овим презименом и упамћеним ликом, везује управо за Сенту. Значај овог записа истиче и чињеница да га је Раичковић заступио и у последњој књизи коју је приредио (*Мале прозе*). Јер помињући, у неколико реченица, и године проведене у Сенти, вароши одакле потичу „моје најјаркије и најнезаборавније успомене из детињства", Раичковић додаје и за њега тако важан податак, раван открићу, да је ту живео и један песник, „одавно већ заборављен".

> Једном, кад сам као дечак лутао сенћанским улицама, неко ми је указао прстом на једног постаријег и елегантног човека – с прслуком, камашнама и отменим шеширом и рекао: „Оно је песник Кирјаковић." Отада, за све време нашег боравка у Сенти, кад год бих наишао на господина Кирјаковића... из тада мени сасвим необјашњивих разлога... застајао сам и пратио га погледом све док се не би изгубио са хоризонта... замакао за неки улични угао. (...) Покушавао сам да у њему откријем нешто необично... чак тајанствено... Али ми то никако није полазило за руком... сем што сам у самоме себи, у таквим приликама, откривао неко своје сопствено, до тог тренутка непознато расположење... понашање... па чак и нека своја загонетна размишљања без правих садржаја и јасних усмерења...

У сасвим раном добу, како кажу стихови Гордане Тодоровић („Једна мала гимназијска песма") „Може се бити... пун празнине" и „нејасно чежњив, као птица". Дописујући властите „нејасне чежње", десило се песнику Раичковићу, много година након сенћанског открића, да, као тек уписани студент књижевости, у Народној библиотеци код Калемегдана, поново сретне „старог сенћанског песника, господина Кирјаковића". Овога пута, тај сусрет „изблиза" догодио се при прелиставању познате *Антологије најновије лирике*, часописа *Мисао*, коју је уредио Сима Пандуровић, у којој је, једном песмом, заступљен и песник Кирјаковић. „Тражио сам у његовим стиховима", забележиће Раичковић – „као некада само у његовој појави – нешто необично и тајанствено".

Везујући за овај тренутак „спонтане евокације" и своје књижевне успомене на Сенту, и причу о евентуалним првим литерарним траговима у раном животу, Раичковић, застајући пред овим феноменом тајне у себи, која је подразумевала и овог „већ давно заборављеног песника из Сенте", истовремено, невеликом низу писаца рођених у овом граду (Стеван Сремац, Матија Бећковић), једнако спонтано додаје и своју успомену на „господина Кирјаковића" , са уверењем да је „...одиграо бар неку, макар и најминималнију, улогу у мом литерарном формирању и постепеном ослобађању... одакле се у једном магновеном часу, вероватно, креће и ка песничкој самосвести...".

У *Малим прозама* дорађен је завршетак ове Раичковићеве ране унутрашње слике о песнику, кога је из сенћанских дана памтио „само по презимену". Као да тумачи овај мистични призив првог песника кога је реално у животу срео, Раичковић на своје ране књижевне асоцијације и тренутке дописује и своја тадашња поимања песника, као класика, оних који су припадали неком времену у коме се говорило „малтене на неком другачијем језику", чији се језик наиме „није могао чути... него прочитати... ".

Сусрет са Кирјаковићевим у избору Симе Пандуровића (овога пута Раичковић дописује и годину издања, 1926, када је публиковано њено треће, проширено и илустровано издање), и са његовом песмом „Ноћ у парку", и објављеном фотографијом аутора, у овој антологији „најновије лирике", допуњује, чини се, Раичковићеву представу о овом песнику, који му је на сенћанским улицама нестајао из погледа, замичући за неки угао. „Нема друге", каже Раичковић, обнављајући своју успомену, „био је то чак и онај исти, сенћански парк – звани Народна башта..." – а тако већ учвршћује и своје сазнање о томе да управо из његових сенћанских дана потиче и његова подстицајна евокација, важна мисао, о живом песнику.

Мистична појава и дух самог појма песник, везани за митско место Раичковићевог живота, оличени у Киркјаковићу, у магичном споју, ту се, међутим, остављају без даљих разјашњења – као да је Раичковић желео до краја да сачува тајанственост ореола који је окруживао песника – првог ког је срео у свом животу и духовном свету – а којем ни у овом, ни у другим записима, није чак забележено ни пуно име. У томе је можда исти онај застанак пред феноменом саме тајновитости, који је исцртавао плаву линију, понад лика девојчице са кутијом за виолину, у улици Златна греда, а потом и над Тисом, понад реке и моста, пловећи даље, у будућност у којој је чини се већ извесно било да га чекају – након завршене матуре у Суботици (где је у листу *Хрватска ријеч* објавио прву песму „Мајка над завејаним успоменама", 1945) и бројних сеоба породице – живот у престоници, након Другог светског рата, студије југословенских књижевности (од 1947) и – пут у поезију. Та магловита линија, започета у Сенти, водила га је даље, као и наслути о себи, другачијем, који су га пратили до поузданијег самооформљења, онога што је назвао „песничком самосвешћу".

Но свој запис о песнику Кирјаковићу Раичковић је сачинио и на још један, другачији начин – у књизи симболичног назива *Линија магле*, са поднасловом „У предворјима поезије" (Нолит – Српска књига, Београд – Рума 2001) – причом која се надовезује на плаветну траку песникових имагинарних водиља рођених у Сенти. Већ је на почетку књиге заступљен аутобиографски фрагмент „Први пут с оцем", који оживљава ране Раичковићеве успомене из Сенте и причу о лутањима сенћанским уличицама, коју је једном, први пут, у тим данима, поверио оцу, што је, управо тим занимљивим дијалогом, обелоданило и његову потребу, и потрагу, за живом песничком речју, и „живим песницима".

„А што се тиче тог Кирајковића, не мораш поваздан да луњаш улицама да би срео живог песника... Ето га и у Гимназији, директор Кнежевић..." Тај тренутак из очеве реплике био је повод да Раичковић наруши принцип своје лирске нарације и благу мелодију реминисценција, и своме запису дода и фусноту посвећену Миливоју В. Кнежевићу (Крагујевац, 1899–1973), готово култној личности Сенте, промотеру и хроничару њеног културног живота, писцу и уреднику часописа *Књижевни север* који је у Суботици и Сенти излазио од 1925. до 1935. године. Раичковић не пропушта да забележи и неке моменте из биографије овог вредног посленика и трагичну судбину која га је задесила – будући да је Кнежевић у савезничком бомбардовању Београда, у време Другог светског рата, изгубио целу породицу, док се он сам налазио у немачком заробљеништву. Раичковић том приликом наводи још један, лични

моменат – да се у тој – „у трен несталој породици" – налазила и Кнежевићева супруга Александра, његов „први професор српског језика и књижевности у сенћанској гимназији, са два сина, од којих је један по имену Владан, био и мој разредни друг". Та је судбина, додаје Раичковић, односно, „повратак бившег заробљеника у 'слободну отаџбину' – само годину дана након тога" – постао мотив многих његових „апокалиптичних слика о нашем времену", које су га као трајно заокупљале.

А као својеврсни наставак успомена из Гимназије, Раичковић ће у песми „Фотографија из Сенте" (*Стихови из дневника 1985–1990*, Матица српска, Нови Сад 1990), открити и значајан, у анализа Гимназије који нису из тих година сачувани – недостајући податак – приспео захваљујући карти „извесне Милице Грковић" из Новог Сада, која му шаље и фотографију из I-а разреда, из 1940. године, на којој је он, са њеним братом Јашом Крагујевићем. Тако је, чудесним спојем околности, Раичковић у стиховима обелоданио да је ову Гимназију уистину похађао. Несвестан притом да је у песми истовремено оживео успомену и на једну Сенћанку, Милицу Грковић рођену Крагујевић (1937–2016), прослављеног филолога, палеолога и ономастичара, професора Филозофског факултета у Новом Саду, у овом случају добронамерну Сенћанку, која је, без иједне друге речи о себи, желела да употпуни песникове успомене.

Но, спрам белешке о породици Кнежевић, вратимо ли се књизи *Линија магле*, стоји и друга, краћа, посвећена Кирјаковићу и каснијем сусрету, у *Антологији новије српске лирике*, са овим „сенћанским песником".

Овај запис, међутим, не подразумева Раичковићеве књижевне референце па тако ни осврт на рано уважавање овог готово непознатног песника, који се у *Антологији* Симе Пандуровића нашао и међу таквим именима које је чекала и пратила озбиљна репутација, као што су били, између других, и Андрић, Душан Васиљев, Милета Јакшић, Густав Крклец, Тодор Манојловић, Даница Марковић, Велимир Живојиновић Масука, Настасијевић, Назор, потом и сам Сима Пандуровић, Вељко Петровић, Јела Спиридоновић Савић, Гвидо Тартаља, Августин Ујевић, Хамза Хумо, Алекса Шантић... Међу њима је своје место добио и песник Кирјаковић – што је могло значити велико признање, будући да су се, како стоји у предговору, у *Антологији* нашли само они прилози „који су имали неспорно потребне естетичке, дакле чисте уметничке вредности". На крају уводника Сима Пандуровић истиче и наду да ће таква селекција бити „врста компаса" у рашчитавању тадашње поезије, „дуг и признање према правим талентима", колико и покушај обно-

ве књижевности, након „разорног дејства великога Европског Рата" и евидентног књижевног замирања.

Раичковић се, очигледно, није упуштао у детаљније ишчитавање *Антологије*. Застао је пред Кирјаковићевим стиховима: „Тишина. Ишлезле су сене. / На лишћу спава ветар", и пред фотосом, као неоспорним доказом да је у питању управо „његов" песник из Сенте, који је у једној од својих шетњи градом, како памти Раичковић, замакао према сенћанској Народној башти.

Ни у каснијим Раичковићевим записима нема помена о другим, зрелијим Кирјаковићевим остварењима. Нема ни његовог пуног имена. Да је којим случајем Раичковић, 1947. године, као тада већ уписани студент књижевности, истински желео да сазна више о овом песнику, чини се да је то и могао учинити. Чак би и додирни моменти из биографије Миливоја В. Кнежевића, које и сам делимично наводи, и Кирјаковића, да је до њих желео доћи, могли оставити додатног трага на његовом даљем виђењу мотива имагинарних и стварних слика о „апокалиптичном времену", о „нашем времену", као што је записао у *Златној греди*, која га је својим „светлуцавим и лековитим именом", за кратко, заштитила, пре него што се, одласком из ње, „нашао у мутним и болесним водама Другог светског рата".

Разговор са оцем завршава се, међутим, за тадашњег дечака веома важним гестом, очевим „загонетним одобравањем" његове очигледне успламтелости, при помену песника кога је сретао, а у чему се могао назрети почетак његове властите вокације. „Ко ће други, ако не родитељ, први да осети склоности свог детета..."

Тај златни тренутак, као и светлуцава чар Златне греде, остаће, чини се, и дефинитивни заштитни знак пута и уметничке судбине песника који се из првих загонетности, које је спознао управо у Сенти, упутио тајанствима поезије.

Факти и риме, живот песника

Могла би се моја прича о причи Златној греди и Раичковићевим сенћанским успоменама ту зауставити. Да ме није, веома дуго, заокупљала реченица о господину Кирјаковићу, „вероватно давно заборављеном и упокојеном песнику из Сенте". Нисам се могла помирити са чињеницом да о њему, као Сенћанину – песничком претку не само Раичковића већ и мом властитом, лиричару из мог родног града, у којем је рођен и Јован Мушкатировић, а којег је, уз Сремца, прославио и његов ујак, Јован Ђорђевић, аутор наше химне – не знам заправо ништа.

На моја узбуњујућа питања из Земуна стизали су одговори колега из Библиотеке града и Историјског архива Сенте, који су представљали у том часу за мене право изненађење – нема трага о томе да је песник Кирјаковић живео у Сенти, нити да је тамо рођен! „О особи под именом Сл. И. Кирјаковић не постоји ни један официјелни документ", писао ми је 18. јуна 2019. г. Предраг Поповић, библиотекар, упозоравајући ме, притом, на додатно збуњујући податак – да је у Сенти живео Бранислав Кирјаковић, и оставио значајног трага у сенћанској култури и друштвеном животу града. Био је и вајар, члан првог Програмског савета Музеја града, оформљеног 1952, и један од његових најагилнијих чланова (како пише Катона Пал, у „Историјату Музеја", у *Грађи за Моногрaфију Сенте – културни живот III* – објављену поводом 750-годишњице Сенте), уједно и на значајном положају у градској скупштини. Г. Поповић послао ми је занимљив фотос попрсја (могуће рад самог Кирјаковића), који је заправо спомен-обележје на сенћанском гробљу, на коме је уклесан податак да је Бранислав Кирјаковић (1892–1955) био вајар и финансијски саветник (градски сенатор) Града Сенте (1936–1938).

Постоји сачуван део из Записника Главне скупштине Матице српске, од 24. X 1912, који указује на рано интересовање Бранка Кирјаковића за културу, будући да је ту реч о пријавама за упражњено место из Задужбине Гавре Романовића, и пријавама три молиоца. Један од њих (који није био примљен) био је управо Бранко Кирјаковић, из Турије, који је тада имао тек двадесет година. Његово име присутно је и у *Летопису Матице српске*, где је своје радове објављивао између 1923. и 1929. године.

Подаци које ми је упутила Општина Сенте указују да је Бранислав Кирјаковић, „рођен у Турији", са супругом Видосавом Сивачки, из Србобрана, живео (у улици Народне револуције 34) у Сенти до краја живота. Али, увиди у Матичне књиге одвели су корак даље, до сазнања да је у Сенти (у улици Београдској 34) живела и мајка Бранислава Кирјаковића, Јулијана Сечански Кирјаковић, која је преминула 23. марта 1935, у 65. години.

Надаље је све у овом малом делу сенћанских истраживања одредило једно слово – И. Почетно слово имена оца Бранислава Кирјаковића, и прво слово имена супруга Јулијане Сечански Кирјаковић. Звао се Исидор. То је управо онај иницијал који је уз своје име уписивао на објављеним радовима Славко Кирјаковић, сада се већ без сумње може рећи – брат Бранислава Кирјаковића, значајног Сенћанина.

Од ових података лако се стиже до претпоставке да је елегантно одевени господин, који је понекад виђан на сенћанским

улицама, био нико други до Славко И. Кирјаковић, који је, по свему судећи, посећивао у овом граду мајку и брата. Тек каснији увид у *Лексикон ӣисаца Југославије* (Матица српска, Нови Сад 1987) потврдиће ту претпоставку. У биобиблиографској јединици везаној за име Бранислава Кирјаковића стоји: Отац Исидор, директор банке; мајка Јулка, рођ. Сечански; браћа: Славко, економиста и песник, и Бора, банкарски службеник.

Анӣологија Симе Пандуровића не садржи биографске податке о заступљеним песницима. Но тајну где је рођен песник Кирјаковић (а то већ сасвим извесно, није било у Сенти), откривају ипак подаци из књижевне грађе. Понајпре они који везују Миливоја В. Кнежевића и овог песника.

Миливоје В. Кнежевић је, наиме, као уредник часописа за књижевност, науку и културу *Књижевни север*, у броју од 1. јануара 1927 (година III, књ. III, св. 1), објавио и песму Славка И. Кирјаковића „Немири".

У богатом спектру имена и радова из тадашње књижевности (приповетке, песме, проза), где су своје место нашли и стихови Десанке Максимовић, Гвида Тартаље, Момчила Настасијевића и других, а у одељку посвећеном страној књижевности и Георг Тракл („Близина смрти") – нашло се и име Сл. И. Кирјаковића.

Након „Ноћи у парку", она доноси нове тонове, одјеке модернистичког немира – и јарког контраста између времена „умрлих спомена на детињство", спокоја бајки, и призвука новог времена, у коме песника „прогоне душе ствари". Уважавање које Кнежевић придаје Кирјаковићу видеће се и у заступљености његових стихова у Кнежевићевој антологији *Одабрана сӣрана* (Из савремене српско-хрватске лирике, по избору самих песника средио Миливоје В. Кнежевић, издање *Књижевноӯ севера*, Суботица 1929). Драгоцене странице из *Књижевноӯ севера*, као и Кирјаковићеве збирке, биле су ми доступне захваљујући љубазној помоћи и разумевању г. Александра Радовића, библиотекара у Библиотеци Матице српске, што је допринело да и ова мала истраживања добију поузданији ток.

Страница *Књижевноӯ севера* из 1927. привукла ми је пажњу и због драгоценог увида у биобиблиографску белешку, који је, према пракси овог часописа, у кратком додатку „Аутофрагмент", исписао сам аутор:

> Рођен сам у Новом Бечеју (Банат) 1. јануара 1897. год. Од детињства навикнут на један скитачки живот, ступио сам после четврте реалке у наутичку академију, и у 14. год. као морнар, пловио сам обалама Италије, Француске и Шпаније. Разочаран струком коју

сам одабрао, – не ради тешкоћа, већ ради људи који чине да један позив буде леп или ружан – напусто сам поморство и напослетку свршио трговачку академију. Сем добрих књига нисам имао присних пријатеља. Тако је и данас. Од 1915. до 1919. год. учествовао сам у рату, и вратио се у отаџбину као добровољац.

Међу данас упамћеним и навођеним значајним грађанима Новог Бечеја нема имена Славка Кирјаковића. Али његову основну и кључну биобиблиографију, срећом, сачувале су књиге – енциклопедије, биографски речници и лексикони – *Лексикон писаца Југославије* (Матица српска, Нови Сад 1987), *Енциклопедија Новог Сада* (Градска библиотека Новог Сада 1998), *Српски биографски речник* (Матица српска, Нови Сад 2011). Ови прилози недовезују се на „Аутофрагмент" из *Књижевног севера* важним подацима:

> Учествовао је у Првом светском рату чији је крај дочекао као заробљеник у логору у Салерну. Разочарао се у поморски позив и напустио га. Завршни испит на трговачкој академији положио је у Земуну 1920. Радио је као књиговодствени чиновник у Новом Саду (1919–1922), књиговодствени службеник (1922–1938) и службеник Пензионог завода за осигурање службеника (1938–1941) у Београду. У Априлском рату 1941. одведен је у логор Оснабрик, где је био до 1943. После рата је до пензионисања био службеник у Генералној дирекцији металске индустрије Србије (1945–1951). Говорио је италијански и немачки (*Српски биографски речник*, 5, 62–63).

Нигде се у овим наводима не помиње Сента. Може се само претпоставити да је у време службовања у Пензионом фонду, 1938. године, и нешто пре, Кирјаковић посећивао овај град. У *Српском биографском речнику* наводи се: „И брат Бранислав био је песник." Такође и да је Славко Кирјаковић оставио наследнике: три ћерке и два сина. И књижевну заоставштину коју чине (према *Лексикону писаца Југославије*, III, 143–144) необјављене песме, приче, новеле, Биографија заробљеника бр. 133, једна драма у стиховима и једна драмска слика/текст. Умро је 30. јуна 1957, у Београду.

Ови подаци, дакле књиге, и опет књиге – ту дакако мислим и на две објављене збирке поезије Славка Кирјаковића – *Песме* (Нови Сад 1920) и *Песме* (Београд 1936), са предговором Симе Пандуровића – остају својеврсна златна греда, у примарном значењу – последња линија одбране од поплава, а овога пута одбрана пред поплавом времена и заборава.

О Кирјаковићу, дакако, говори на свој начин, и највише, његова поезија.

Песма из Кнежевићеве антологије *Одабрана страна* (1929), у односу на супротности акцентоване „Немирима" (*Књижевни север*, 1. јануар 1927) доноси снажнији контраст. Назив „Луда" и поднаслов „Запис на зиду једне ћелије" (алузија на заробљеништво 1914–1918. у Салерну) већ су делимична најава и експликација песимистичних стихова о „мртвој истини" – свега што човека чини човеком, човека несталог у „траљама" – о узалудности жртве, и улози његове једине алтернације, Луде – што ће снажно обележити и друге Кирјаковићеве песме, следећи мотивску и тонску линију уклетих песника, вехементно мењајући мир пејзажа и потрагу за складом прве збирке (1920), и уводећи у драматику друге (*Песме*, 1936), настале као исходно место песникових заблуда и заноса, доживљаја рата и осећања обезвређености страдања. Лутање кроз „Вечне просторе", отворено овом песмом, развиће се у често мотивско акцентовање подвојености Вечног – између Творца Љубави и Творца Хаоса – које, у емотивном и сликовном песничком устројству Кирјаковићеве поезије, мења звуке његове Панове свирале, „свирале душе" и древне „сиринге " у вишетоналност (песма „Бледе носталгије" у другој књизи), и у надвлађујуће крике Калварије, „хор погребних певача", буку баханалија, сред урбаних сцена бескућништва, духовног сиромаштва и доминантног доживљаја празнине, сведеног на последњу тачку отпора и побуне – на подтекстуалну линију ироничних обрта у песничком самосагледању.

Лепи банатски пејзажи (Кирјаковић их назива „степским") постају све затамњенији, носталгични тонови замењени су ноктурнима, док резигнација, из поновљивости и „овешталости" трагедија чије се поруке више не чују, а смисао потире, на крају друге Кирјаковићеве збирке воде преиспитивању смисла властитог певања и до стихова о замирању и саме Музе – о непотребности поезије.

Две песме друге Кирјаковићеве збирке у знаку су необичне предикције властите судбине.

Пре свега његове заборављености, брисања из памћења, чак и у родном крају.

Готово као одговор на сведеност своје биографије и „скитачки живот" („Аутофрагмент"), Кирјаковић развија особену сентименталну резонанцу песмом „На путу кроз завичај": „...О давно сам пошао, давно... / Сад туђин сам рођеној груди, / нико ме не зна више: небо, степа, ни људи." Док завршни стихови: „И нестаћу – ко зна куда! – / на путу томе без краја, / и бићу усамљен вечно / путник без завичаја", одређују судбинску ситуираност овог песника. Јер путник без завичаја, утолико пре удомљен је у „светском болу". У сломљености сазнањем о његовој тансмисији, преношењу кроз векове, о чему на свој начин говори песма у завршном делу друге

збирке, симболичног назива „Tempora mutantur" – о залудном полету „младих нараштаја" – „скрханом барјаку будућих филистара". Овај, на свој начин аутобиографски запис, и подвлачење црте – песник посвећује брату, Бранку, и себи, свом (могућем) забораву поезије.

Дубље промишљање путева судбине, оне којој су одузета славља, „кад конац дела су опела", и ламент над унапред знаним исходима живота – као забораву сваког прегнућа и жртве – доноси песма „Кнезу Хамлету". У кључном сумирању песникових мотива – наглашеној замци апсурдности, која намеће хамлетовску дилему, а коју диктира двојност људске природе – при чему превласт, у Кирјаковићевом доживљају, односи неповерење у исцелитељску моћ поезије. Провејава Кирјаковићевом поезијом видан утицај „уклетих песника" (Верленови „пејзажи душе", преплављени сумњом у „победну љубав" његове песме „Месечина", и игра под маскама, оних што „у срећу као да немају вере...") и надмоћ силе таме што „од порока створи пророка". Ако бит егзистенције није ништа друго до „со соли" самог апсурда, онда из искуства и визуре овог песника происходи и сведеност оне истине коју ће песник најавити као своју последњу тачку одбране: резигнираност, повлачење. „Тумач мистерије вечног", Кирјаковићев песник, у овој, познијој фази певања долази и до хамлетовске спознаје истине вишег реда, у исто време егзистенцијалне, очевидне, опипљиве – попут грумена земље из гроба у којем Хамлет, у V чину Шекспирове трагедије, у присуству гробара, говори Хорацију: „У срцу мом беше / Нека борба што ми не даваше сна; / Осетих се као окован бунтовник...". Тај заробљеник судбинског појављује се и у Кирјаковићевим стиховима (песма „Смутња"), изговарајући реплику у истоветној драми егзистеније и новом миру спознаја суштинског безизлаза, будући да ће себе, или спутаног свог лирског јунака, назвати „бунтовником против удеса", заустављеног тајнама „Вечитог божанства", владаоцем човекових путева.

Након збирке *Песме* из 1936. године Кирјаковић више није објавио ниједну песничку књигу, упркос похвалним оценама Симе Пандуровића у „Предговору", који његову поезију види као инспирисану, контемплативну, као дело „истинског песника, чија књига говори о стварима које нису дневне, али су зато од општега интереса, које су лепе, и ако су болне, и благотворне, ма да заборављене у наше грубо материјалистичко доба".

Идући трагом својих успомена, и Стеван Раичковић је Кирјаковићу подарио, не улазећи у само дело овог песника, будући живот – постојање у свету поезије. Везујући га за своје властито „митско место", Сенту, даровао је овом „песнику без завичаја"

извесну, песничку завичајност, посебно притом вођен песмом „Ноћ у парку”, коју спонтано везује за слику Народне баште у Сенти, коју је сâм памтио. Ону праву завичајност обелоданиће Кирјаковићева „Песма завичају”, каскадом веристичких описа равничарских пејзажа, широких путева, ниских кућа, ђерма и фењера, смене шумова и тишине у којој „природа буја, зре и кипи”. „Мио / је онај живот и свет”.

Ови нежни пастели, и сентимент, као омаж завичају, нису ли разлог да га и сам, прави завичај памти.

Нигде песник Раичковић није помено пуно име Сл. И. Кирјаковића. Било му је довољно његово постојање, његово место у његовом унутарњем животу, тајанствена појава тог господина, и дух, који је постао његов властити спиритус мовенс, или бар покретач онога што је препознао у раној младости, у доба буђења своје ране песничке „самосвести”. Био је то мистични почетак његовог саучесништва у Стварању, у делу Великог непознатог, које ће временом откривати у себи. Као своју судбину, за коју ће скромно рећи: „мој занат је поезија”.

А ипак, било је то и нешто мого више, и веће од „заната”. Када сам у рукопису фасцикле, који сам у Београду преузела од песниковог сина Милоша 16. јула 2008 (са осталим записима, књигама и фотосима, за могући и неостварени легат у Сенти), и знатижељно је прелистала, у групи записа под називом „Белешке”, нашла цртицу, руком, графитном оловком писану, могла сам са самог оригинала прочитати: „У Сенти на Тиси, скрајнутој на северу државе, у којој су моји родитељи као учитељи службовали од 1935. до 1940. године... живео је и радио песник... који је одавно заборављен... ------- Нисам тада ни знао да има живих песника...”

Из ових крхких и кртих редова намах је видљиво да ту није реч само о песниковој успомени већ о нечему снажном, покретачком, пресудном.

То ми је потврдио и текст забележен писаћом машином (ћириличним словима) – под називом „Пролећни дневник 1999”:

> На лишћу спава ветар.
> ...Лака вам ноћ вечита, господине Кирјаковићу.
> Упућено залуталом читаоцу, заправо мени.

У том недовршеном, наизглед фрагментарном стиховном запису, можда концепту песме, сам почетак је заправо стих Славка И. Кирјаковића. Чини се да је у та три ретка све речено. Као да је то кратица читавог пута, од почетне до крајње тачке путовања. Или заштитни знак постојања у поезији, које ван ње, као обичан живот,

непрекидно тражи унутрашња сазнања, самопотврђивање и просветљење, у животу песника, и дубљој искуствености стицаној на путу кроз време. Као да је његова судбина заувек поистовећена са песничком, те да би рећи „лаку ноћ" свом првом песнику, претходнику Кирјаковићу, значило, у овим спојеним редовима два песника, рећи лаку ноћ самоме себи – саучеснику велике тајне стварања.

Још један алем-камен, којим је Раичковић сажео и њиме претопио два феномена тајне – првог сазнања о постојању песника и митско место почетка – а оба, попут откровења, доживљена у Сенти. Управо то може бити и разлог што Раичковић никада није отишао корак даље у „рашчињавању" те драгоцености, коју је носио у себи. Било би то као огољење грозда, у „временској лози", из истоимене приче у *Малим ӣрозама*, где би расплитање тајне значило да ће плод „изгубити свој скривени смисао", „своје време у којем га је било једино вредно и открити".

За песника је то време увек прво, и „заувек-време" – у коме је и господин Кирјаковић у Раичковићевим сећањима остао његов, сенћански песник, који је спојио дух тајне, дотакнуте у Сенти, и мистичну неомеђеност и неисцрпивост песничког бића.

Два митска места почетка – рађање песника и трагање за завичајем, који је за Раичковића и онај „пронађени", међу другима: – „Сента, крај Тисе, у којој сам провео добар део детињства". И тако често поновљено, у Раичковићевим записима: „На почетку беше... Кирјаковић".

„Живот мог срца налази се разбацан у Песми тишине, Балади о предвечерју, Касном лету, Тиси, Каменој успаванки, Записима о црном Владимиру, Случајним мемоарима, Точку за мучење и још понеким књижицама", стоји забележено при крају „Аутобиографске белешке" Стевана Раичковића. Наравно, ту је, у *Касном леӣу* и на *Тиси*, његова незаборавна, и незаборављена, Сента.

*

Осећам, пуним дамарима, ту немогућност сабирања важних упоришта у нашим животима. Како већ бива. Тим пре што је и моје срце „разбацано", од Сенте, Београда, до Земуна... Рођена сам тамо, где су Живинске пијаце из Раичковићевих сенћанских мемоарских записа – у улици Змај Јовиној 21, одакле су пут Београда, након Другог светског рата, кренули моји родитељи. Ка својој и мојој будућности у главном граду.

А сада се, из свог Земуна, враћам често, са супругом, у наш други дом, у улици Златне греде, тестаментарном дару мојих ро-

дитеља, који су тамо проводили своје последње, пензионерске дане. Надомак Трга, који данас носи име Јоце Вујића, великог српског добротвора и даровatеља српске културе, а где је рођен, у негдашњем Вујићевом дому-музеју, и његов унук, мој супруг, Василије Винце Вујић.

(КРАЈ)

Земун, мај 2020.